

W. BOURGEREAU: AZRAEL.

JOŽA
UPRKA:
POLDNE.

BARON JURIJ VEGA.

* 23. marca 1754 — † 26. sept. 1802.

Pravkar postavijo enemu največjih sinov naše domovine, odličnemu učenjaku in strokovnemu pisatelju, junaškemu bojevniku, zvestemu domo- in rodoljubu ter vsestransko izvrstnemu možu, velikemu matematiku baronu Vegi na pročelju nedavno ustanovljenega vzgajališča v naši deželi, na novi stavbi realke v rudarskem mestu Idriji dostojen spomenik, doprsni kip nadživljenske velikosti. Spomenik je izklesal v znanem kiparskem atelierju Srečka Tomana mladi slovenski kipar Martin Bizjak.

Vega je bil sin slovenskega kmeta, a njegove prsi je krasila v moški dobi najvišja vojaška odlika — red Marije Terezije; cesar mu je podelil baronstvo in kranjski stanovi so mu priznali deželanstvo vojvodinje Kranjske. Svojo vojaško karijero je dovršil do štabnega častnika ter dosegel vse naslove in časti le s svojo izredno nadarjenostjo in vojaško sposobnostjo, s svojo velikansko marljivostjo, z neumornim delom in trudom. S temi svojstvi se je povzpел na stopinjo slavnega matematičnega pisatelja epohalnega pomena. Saj je bil baron Vega reformator avstrijskega topničarskega šolstva, avtor najboljših

matematičnih učnih knjig svoje dobe, med katerimi je njegova logaritmično-trigonometrična knjiga še dandanes glede svojih logaritmično-trigonometričnih tablic najboljša. Pridobila mu je daleč preko mej naše države sezajočo nevenljivo slavo, najčastnejša priznanja kompetentnih strokovnjaških krogov ter učenjaških društev tu- in inozemstva.

* * *

Baron Jurij Vega je bil rojen 23. marca 1754. leta v gorenjski Zagorici. Ta datum je zabeležen tudi na njegovem oljnatem portretu v c. kr. druž. fideikomisni knjižnici na Dunaju. Krščen je bil 24. marca, kakor poroča krstna matica moravške župnije.

Njegovi starši sta bila slovenska kmetovalca Jernej Veba* in njegova druga žena Helena, rojena Masel, posestnika dvetretjinske kmetije. Jurjeva rojstna hiša je bila priprosta, lesena koča. Na

* Priimek Veba te rodovine sega v maticah nazaj v I. polovico XVII. stoletja; 1672 l. je bil neki Gašper Veba boter nekemu otroku iz moravške okolice. Naš baron je pozneje izpremenil svoj priimek v Vega, kar je povzročilo mnenje, da je bil španskega rodu. V Vegovih spisih pa ni najti niti sledu, ki bi tako mnenje kakorkoli podpiral.

njenem mestu stoji od l. 1865 lepa zidana hiša s spominsko ploščo.

Iz te male vasi je šel Jurij, ki je že v deški dobi kazal veliko vedoželjnost in izreden spomin za števila, v starosti 8 let — l. 1762 — v šolo v belo Ljubljano.

Priprost kmetiški voziček, ki je bil vanj vprežen suhoreber konjiček, je stal pred kočjo. Mali Jurij se je poslavljajal pri svojih bosopetih tovariših in očetovih sosedi, ki so mu dajali na pot dobre svete in mu voščili, naj postane velik gospod. Skrbna mati Lenka je položila med tem vrhu pisanorožaste škrinje* okusno, še gorko pogačo ter blagoslovila sina s solzami v očeh. To je bilo vse, kar je vzel Jurij seboj v — svet iz očetovske hiše. Oče je prijel vajeti, še enkrat se je ozrl Jurij na mesta iger svojih otroških let, tesno mu je postalo pri srcu in voz je oddrdral tja proti Ljubljani z njenimi učenimi šolami.**

Na ljubljanskem liceju je položil Vega — kakor omenja hvaležno v predgovoru četrtega, kranjskim stanovom posvečenega dela svojih predavanj o matematiki — „temelj svoji literarni omiki“. Njegov prvi učitelj v matematiki je bil tu plemeniti duhovnik Josip pl. Maffei, kasneje prošt v Stari Boleslavi in prelat kraljevine Češke. Njegovega uspešnega poučevanja se je Vega spominjal vedno s hvaležnostjo in jo je naglašal sam v predgovoru svojemu bivšemu učitelju posvečenega II. natiska logaritmično-trigonometrične priročne knjige.

Leta 1775 je dovršil Vega na ljubljanskem liceju modroslovske tečaje. C. kr. učna knjižnica v Ljubljani hrani „Tentamen philosophicum“ (52 str. 8° obsežno knjižico). Ta „Tentamen“ obsega stavke iz logike, metafizike, algebre, geometrije, trigonometrije, geodezije, sterometrije, geometrije krivih črt, ballistike (metanja bomb) in fizike po predavanjih prof. Schöttla (fizika), Maffei de Glattford (matematika) in Tschockla (logika in metafizika). Na podlagi teh stavkov so po tedanji metodi delali izkušnjo Jurij Vega (Moravče) ter njegova tovariša Fidelis Poglayn (Kranj) in Matej Kalan (Škofjaloka) v latinskem jeziku.***

* To škrinjo je podaril pozneje Jurij svoji najstarejši sestri Mariji, omoženi Peterki. Razun te sestre je imel še dve: Jero in Polono. Polona je živela nekaj časa pri bratu na Dunaju in se omožila s c. kr. topnič. častnikom Frančiškom Pauerjem.

** Kavčič Fridolin: Georg Freiherr v. Vega. Organ d. mil. wissenschaftl. Vereine. Wien. 1886. p. 94.

*** Glej mojo obširno razpravo o tem „Tentamenu“: „Vega als Student“ v Šumijevem delu „Archiv für Heimatkunde II. str. i. n.

Po dovršenih ukih v Ljubljani je dobil 1775. l. Vega mesto c. kr. navigacijskega inženjerja v notranji Avstrijski. V tej službi je bil več let. Iz odločnega nagnenja pa je — kakor pravi v svoji lastni biografiji — prestopil v vojaško službo ter sklenil, izdelati novo učno knjigo za c. kr. topničarski kor. Knjigo naj bi rabili razun vojaštva tudi drugi matematiki. (Zadnji del te knjige, hydrodynamiko, je posvetil kranjskim stanovom.)

Iz njegovih, v učenem svetu pač nesmrtnih del, ki jih je začel izdajati l. 1782, je posneti, da je bil tega leta c. kr. podlajtnant c. kr. topničarskega kora in l. 1783 tudi učitelj matematike pri c. kr. 2. polj. topnič. polku. Leta 1784 je bil že nadlajtnant v istem polku, l. 1787 stotnik in profesor matematike pri c. kr. koru bombardirjev.

L. 1789, ko se je začela vojna s Turki, je Vega odložil pero in zgrabil meč. Šel je z Laudonovo armado pred Beligrad. Pod Vegovim vodstvom in oskrbovanjem baterij se je posrečilo (7. in 8. oktobra) sovražnikove topove popolnoma uničiti. 8. oktobra se je beligradska trdnjava udala.

L. 1793 je stal Vega kot major pri c. kr. koru bombardirjev ob Renu nasproti Francozom ter je izdeloval in dovršil tu v vojni pred sovražnikom svojo logaritmično-trigonometrično priročno knjigo. Poleg tega si je pridobil v tem času „neprikrajsano zaslugo“, da se je hitro udalo utrjeno mesto Lauterburg.

Nadaljnje izredne zasluge si je pridobil v letih 1793 in 1794. Zavzel je fort St. Louis (14. nov. 1793) ter si s tem najsijajnejšim činom zaslužil viteški križ reda Marije Terezije (1795). Njegovi predstojniki in tovariši so mu dali po tej vojni najizvrstnejša izpričevala, ki so bila natisnjena prvič v njegovem življenjepis, izdanem v letnem poročilu kranjskega muzeja l. 1838.

V plačilo in priznanje njegovega dvajsetletnega odličnega delovanja v vojaški stroki, njegovega junaštva in poštenja ter njegovih zaslug za državo je dobil Jurij Vega 22. avgusta 1800 diplomo s podpisom cesarja Franca I., ki je z njo povzdignil njega in njegove potomce v baronski stan za vse c. kr. dedne države. Vegov grb je bil srčast ščit z gorečo granato in nad njo plavajočo baronsko krono.

L. 1799 je poslal Vega kranjskim stanovom „iz hvaležnosti za prvo, v hiši gospoda Bušeta uživano podporo in za nadaljnjo izobrazbo na ljubljanskem liceju“ po en iztis svojih dotlej izdanih del za deželno knjižnico, in dve leti kasneje je kranjski deželni zbor (26. nov. 1801) imenoval acclamando deželnim članom gospoda barona Jurja Vego, viteza vojaškega reda Marije

MARTIN BIZJAK: JURIJ VEGA.

Terezije in majorja c. kr. kora bombardirjev „z ozirom na njegove pridobljene zasluge, ki si jih je prislužil s svojimi, v matematični stroki razširjenimi vednostmi, velikimi izskustvi in s svojo neumorno delavnostjo za presvetlo hišo avstrijsko s toli redko slavo“. In deželni stanovi so še predstavili, da so izvršili to imenovanje z vzklikom „v dokaz svoje posebne naklonjenosti in spoštovanja“* ter da „spričo znane njegove vestnosti in delavnosti pričakujejo, da se bo zavedal tudi vbodoče svoje dolžnosti, skrbeti za blagor države“.

Da Vega te nade ni mogel docela izpolniti, je bila vzrok njegova tragična smrt, ki ga je zadelo kmalu nato.

* Dežel. arhiv v muzeju Rudolfinumu v Ljubljani.

Vega je bil postal namreč podpolkovnik ter je prebival blizu Dunaja pri nekem mlinarju. Ta mlinar je prodal Vega svojega najljubšega konja za veliko svoto. Ko sta šla Vega in mlinar 26. septembra 1802 s konjem preko mostu, je mlinar z zločinsko roko pahnil Vego v Dunavo (dunavski kanal), kjer je učenjak utonil. Morilec je svoj zločin priznal ter je bil obsojen na smrt in obešen.*

Stotnik Fridolin Kavčič je označil Vego takole:**

„Vega je bil v vsakem oziru velik mož. Kot vojak hladnokrven, pogumen in smel, je združeval v sebi veliko svetovno izobrazbo s priprostostjo, odkritosrčnostjo in ponižno skromnostjo. Pod njegovo vojaško suknjo je bilo junaško, gorko čuteče srce. Ker je bil plemenit značaj, se ni sramoval svojega kmetiškega rodu, niti svojega malega naroda ter je pripovedoval večkrat in rad, da so bili njegovi starši in sorodniki ubožni kranjski kmetovalci. Vega je bil oženjen ter je zapustil l. 1896 na Dunaju rojenega sina Frana, ki se je kot poročnik v generalnem štabu 24. novembra 1817 tragično sam usmrtil.“

Ves omikani svet je globoko obžaloval nenadejani konec splošno čiščenega velikega matematika Vege, člana mnogih učenjaških društev, in še danes stojimo z najglobočjim obžalovanjem pred njegovim spomenikom, a tudi s ponosno zavestjo, da so njegove logaritmično-trigonometrične tablice izšle več kakor petdesetkrat ponatisnjene ter da so prevedene v jezike vseh večjih narodov Evrope, ki se tako vedno z največjim spoštovanjem spominja našega slovenskega rojaka — barona Jurja Vege. P. pl. Radics.

* Vrečko: Juri Vega. Kres. 1884. I. zv.

** Fremdenblatt. Sept. 1903.

NARODNA PESEM.

C. G. Tabor.

Na polju med žitom
oj, noč je krasna,
kot mak me objema
devojka moja.

Prelepo je polje,
vse v rožah blišči,
in sladka vonjava
iz žita duhti.

A dekle, a dekle
še lepše cvete,
njen stas, njeno lice
čarobno je vse!

Ves travnik, vse polje
se klanja pred njo,
jaz vodim kot kralj jo
za belo rokó.

NADA.

Spisala Zofka Jelovškova.

(Dalje.)

III.

Od onega popoldneva na Fužinah se je razvilo med očetom in hčerjo prekrasno razmerje. Hodila sta skupaj na šetnje in oče ji je v dolgih razgovorih razkladal svoje naziranje o svetu in o življenju. Vodil jo je mnogokrat seboj v gledišče, kupoval ji je knjige, ki sta jih potem čitala skupaj. Imel je, če tudi mal in skromen uradnik, vendar toliko dobrega okusa, da svoje hčere ni krmil s puhlo in površno „dekliško literaturo“, ampak je izkušal z resnimi knjigami globokih mislilcev razširiti njene priproste pojme o človeštvu in življenju. Gojil je v njeni mladi duši pravičnost in tolerantnost in jo navajal k samozavesti in k onemu pravemu in resničnemu, človeku neizogibno potrebnemu čustvu odgovornosti za svoje mnenje, svoje ideje in svoja dejanja.

Takrat, ko se je ženil, je sanjal o vzorni družini, ki jo ustanovi, o otrocih, ki jih bo vzgajal sam in ki mu bodo prijatelji v poznejših letih. Žena njegova je bila še mlada, zaljubljena je bila vanj in je tiho poslušala njegove osnove za bodočnost. Pritrjevala mu je molče, njene sentimentalne oči so ga gledale pozorno in, kakor si je domišljal, z razumevanjem in ukaželnim interesom. Ali njene oči so bile pač take in če bi bil govoril o prebavljivosti tort in šokoladnih bonbonov, gledale bi ga bile z istim izrazom, svetile bi se bile z istim mokrim in toplim sijajem.

Črez pol leta po poroki pa mu je bilo jasno, kakor dan, da bi ga ne bila vzela nikdar, če bi ne bil državni uradnik s pokojnino. In takrat je obračunal s svojimi osnovami in sanjami.

Bil je zopet sam.

Živel je z ženo prav v istem zunanem, neduševnem zakonu, ki se mu je nekdaž zdel nemoralen, strašen in zaničevanja vreden.

Ko so prišli otroci, jih je prepustil uplivu matere, ker je bil že naprej resigniral, da bi jih pridobil za-se. Bil je ljubezniv z ženo in otroci, vljuden in obziren, kakor tujec, ki sedi slučajno v družinskem krogu; ali duševne vezi ga niso vezale na ta dom, ki je bil tako drugačen, kakor si ga je kdaj snoval.

In zdaj, ko se je tako nepričakovano zblížal s hčerjo, ji je bil kakor hvaležen, da posluša njegove pogovore, da čita knjige, ki jih ji daje.

Ženi njegovi to razmerje ni ugajalo. Ona, ki je nadzirala vse njegove dohodke, se je zgra-

LEON ARNDT: V HAREMU.

žala za vsak krajcar, ki ga je izdal za knjige, časopise, gledišče ali kak koncert. Njej so bile take kulturne potrebe neodpušljiva potrata. One njene poetične naklonjenosti, ki jih je še imela v svojih mladih letih, so izginile prav hitro z njeno zunanjo lepoto vred in postala je ona banalna, ozkosrčna in smešno varčna ženska, kakoršnih je toliko med našim ženstvom, ki se greje še v nezasluženi slavi takozvanih dobrih gospodinj.

„Čemu ti bodo knjige,“ — je govorila. „Prebereš jo in potem je za nič. Če že hočeš, kupi si raje večkrat malo vina, ki ti bo vsaj za zdravje malo pomagalo. S tem, kar izdaš za knjige, bi lahko imel še eno lepo in drago obleko vsako leto. Tako pa izdaš vse za tisti papir in hodiš okrog v ponošenih suknjah. Nobenega pravega spoštovanja ne uživaš.“

Molčal je, odgovor bi bil odveč in smešen.

„In zdaj mi kvariš še otroka! Punica ima že tako dosti v glavi. Za šolo naj se še uči, saj ji ne branim. Sama si bo lahko služila kruh. Ali tiste tvoje knjige in tvoji časopisi jo čisto izpri-dijo. Vso vero bo izgubila. In kaj bodo potem punici knjige?! Čim manje vé, boljše je za njo. Če ima preveč časa, naj pomaga v kuhinji! Za punico je vedno dobro, če razume kuho in gospodinjstvo. Bog ve, kaj se še pripeti! To ti rečem, ne pohujšuj je! Denar lahko obrneš za pametnejše reči, ne pa za take bedarije! Nov klobuk ji kupi, — to bo zanjo boljše, kakor da jo vlačiš v gledišče!“

Tako se je slišalo vsak dan v raznih variacijah.

Kadar je prišel oče iz pisarne in se je Nada pripravljala ž njim na izprehod, se je mati jezila:

„Za dekleta se ne spodobi, da bi vedno letalo okrog. Doma ostani! Ali te ni sram, da letaš vsak dan na Rožnik, ali na Fužine, ali še celo na Golovec, kjer se potikajo sami potepuhi!?“

„Saj grem z očetom!“

„Oče je ravno tak. Prav nič boljši od tebe. Nikoli ni imel nič ponosa! Kdo ga pa spoštuje? Nihče! Neumna sem bila, da sem ga vzela. Takega, ki ni z nobenim človekom, ki se ljudje zgledujejo nad njim! In take gospode, ki bi jih bila jaz lahko dobila! On pa ni nič in nikoli nič ne bo. Saj bi bil lahko avanziral! A ni! Tega je kriva samo tista njegova prevzetnost. In ti si čisto taka! Še žal ti bo, pa bo prepozno!“

Oče in Nada sta molče odhajala.

„Nikamor ne pojde!“ se je raztogotila mati.

„Pojde!“ je ugovarjal oče. „Prej si ti gospodarila ž njo, zdaj bom pa jaz. Glej jo, kakšna

je, kako si jo izredila! Šibka je in slabotna, doktor vedno pravi: čist zrak, gibanje! Ti pa, da bi doma sedela cele tedne. Še jetiko dobi!“

„Če jo dobi, pri meni ne!“ ga je piknila žena. „Moje sorodništvo je vse zdravo. Mi smo trdni ljudje. Saj je menda tvoja mati umrla na jetiki, in ne moja, in tvoj brat in ne moj, če prav vem!“

Taki prizori so se vrstili neprenehoma. Doma oče in hči nista mogla ničesar govoriti. Takoj je prišla mati s kregom in natolcevanjem. Zato je zdaj oče večkrat čakal Nada pred šolo, ali pa ona njega pred pisarno in potem sta šla skupaj na izprehod. O vsem sta govorila, samo o onem popoldnevu na Fužinah nikdar. O ženi, o svojem življenju in svoji mladosti oče sploh ni govoril, in Nada je čutila, da je mnogo bolečega in ranjenega v njegovi preteklosti. Zato ni povpraševala. Ali premišljevala je mnogokrat o tem in čudno ji je bilo, da starši toliko molče prav o onih straneh svojega življenja, ki so vendar za otroke tolike važnosti. In opazila je to molčanje tudi v družinah svojih prijateljic.

„Pomisli,“ je rekla nekoč njena starejša tovarišica, ki je bila malone že osemnajst let stara, „pomisli, danes mi je povedala teta, da je bila moja mati vdova, ko je vzela mojega očeta. Štiriindvajset let je bila stara takrat, a bila že dve leti vdova. Z osemnajstimi leti so jo omožili z mladim uradnikom. Teta mi je pokazala njegovo fotografijo; lep človek je bil in čisto umetniški je videti. Tudi sina je imela moja mati ž njim; tri leta je bil star, ko je umrl. Mož in sin, oba sta ji umrla v enem letu. In potem je vzela mojega očeta. A glej, do danes nisem vedela ničesar o njej, niti o tem triletnem dečku — Zvonimir mu je bilo ime, — takrat so dajali otrokom jako poetična imena, ki je prav za prav moj brat. Pa glej, odraslo dekle sem, in kdo mi je najbližji na svetu? — moja mati! Vsaj morala bi mi biti! Ona hoče, da sem ji vedno odkritosrčna, da ji povem vse, kar mislim. A ona?! Tuji ljudje vedo več o njej, nego jaz. Kaj se sramuje svojega prvega zakona, svojega prvega moža in svojega edinega sina? Če jo boli glava, vem, da jo boli zato, ker je vroč dan, če je pa žalostna, pa ne vem, zakaj je žalostna in na kaj misli!“

Nada je prijateljici pritrdjevala in večkrat je od tedaj pogledala očeta, njegovo visoko čelo, sanjajoče in odsotne oči in uganjevala je, kakšne misli se pač vrste v njegovi duši.

Krasni so bili ti izprehodi, polni zanimivih pogovorov, ali Nada je čutila, da je ostal vendar še globok prepad med njo in med očetom. Ali

vedela je tudi, da preko tega prepada ni ceste, da očetove misli samevajo že leta in da jih ne more zaupati nikomur, niti njej ne. Vznemirjale bi jo, a pomagati bi mu ne mogla. Pretežke so najbrž zanjo in prežalostne; preslaba je, da bi jih vzela samo za trenotek na svoje rame v velikem in trepetajočem sočustvu. Vse dolgo očetovo življenje so se nabirale in težko jih nosi sam, ki je že navajen nanje.

Takrat, ono popoldne na Fužinah je slučajno pogledala za trenotek v njegovo življenje, ali isti hip se je zagrinjalo tudi že zopet zagrnilo in kakor da ni bilo nikdar onega prizora med njo in očetom.

Ono damo je videla potem še enkrat od daleč. Visoka in vitka je počasi stopala skozi Zvezdo. Obstala je takrat in gledala za njo, kako je izginila med kostanji. Zaželela si je, pogledati ji v obraz in v oči, ali obrnila se je in odšla po drugi poti domov. Zazdelo se ji je, da bi oskrnila nekaj svetega in vzvišenega, če bi se doteknila one dame z radovednim pogledom; nje, ki ji je rekel oče tako lepe besede. Občutila je, da so take besede redke v življenju, in da ni vsak človek tako srečen, da bi jih izpregovoril.

Enkrat sta prišla z očetom z izprehoda prej domov, kakor navadno. Bilo je že proti jeseni, v ljubljanskih izprehajališčih je padalo prvo žolto listje raz drevesa. Krasen dan je bil, miren, brez vetra, a tudi brez vročine. Nebo je bilo globoko in neizmerno, oči so se potopile vanje, razširile so se in prihajale so lepe, resne in sanjave misli od povsod. Krasota jih je budila, ki je bila čista in mirna razgrnjena nad nebom in zemljo. In oče je postal zamišljen, otožen, pokašljeval je malo in povedal ji je, da so še vsi v njegovi družini umrli za sušico in da pride pač tudi nanj enkrat vrsta. Omenil je to tako mimogrede in govorila sta potem o drugih rečeh. Ali zdelo se mu je vendarle, da je truden in odšla sta domov.

Doma pa se je zgodilo nekaj strašnega.

Stopila sta v vežo in v stanovanje, ki je bilo odprto. Nobenega glasa ni bilo čuti, v kuhinji ni bilo nikogar, molče sta šla skozi prvo sobo, oče naprej. Odprl je vrata, potem pa je obstal tako med vrati in je zakričal, da se je Nada oprijela za omaro, da bi ne padla.

Tam v drugi sobi za mizo je sedela njena mati. Na mizi je stala mala, lepo izrezljana skrinjica, ki je oče vanjo spravljaj svoja pisma; ključ je nosil vedno seboj. Skrinjica je bila sedaj odprta, pisma so ležala v neredu po mizi in po stoleh, jednega je še držala mati v desnici. Med

papirji pa je ležalo kladivo in klešče. Ključavnica je bila odtrgana in tudi les je bil razklan.

Oče je bil tedaj strašen; vzrasel je, glava se mu je vzdignila, oči so bile trde, kakor jeklo. Nadi se je zdel neizmerno silen in mogočen, dvignil bi roko, in mati bi se sesela na tla. Tresla se je po vsem telesu, ustnice so se ji gibale brez glasu. Tudi mati se je bala. Bleda je bila, kakor zid, opirala se je ob mizo in potuhnila se je boječe.

Oče pa je stal minuto ali dve tako pred njo, s plamtečimi, groznimi očmi. Ni bilo glasu iz njega ali njegov molk je bil strašen. Nekaj grozovitega je napolnilo sobo, srca so zastala, zledenela; potem je izginilo. Nada je zajokala, oče se je obrnil in sedel na stol k oknu. Zamahnil je z roko proti vratom.

„Ven!“ je zahropel težko.

Takrat je skočila mati izza mize, zgrabila z obema rokama toliko pisem, kolikor je mogla, in jih vrgla njemu pred noge.

„Fej, sram te bodi!“

Podprla si je roke ob boke in valilo se je iz nje, kakor povodenj. Vsa surovost se je zgrnila preko njenih penečih se usten. Grda je bila in ostudna, kakor one surove branjevke, kadar se stepo med seboj.

„Z vlačugami se vlačí, medena pisma pisari, doma ima pa ženo in otroke! Fej! Saj se mi je zdelo! In kakšna imena ji daje, ti svoji vlačugi! Lepa ženska, ki piše omoženemu človeku! Samo, če jo dobim! Jaz ji že povem! Oj, pokažem ji, da me bo pomnila! In ti, ti si potem še upaš povzdigovati se nad mene! Ti babjek! Slep! Prešestnik! Fej! Fej!“

Glas ji je prešel v hripavo sikanje. Grozila je s pestmi, v obraz je bila temnordeča in iz ust so ji letele sline.

„Saj se mi je zdelo! In ni prva, gotovo ne! O, Bog ve, s kakšnimi se je že vlačil! Ta je še predobra zate! Za vsakim krilom leta, potuhnjenec! Hinavec, ti! Potem pa si še pisarita taka visoka pisma! Ha, ha!“ sunila je z nogo papirje, ki so ležali po tleh. „Jaz nisem tako izobražena, kakor ti, seveda! Ti in tvoja fina priležnica! Jaz nimam takih besed v ustih, ali jaz sem poštena ženska in kaj takega ne trpim v svoji hiši!“

Vso svojo surovost je izlila nanj, vse nizke in umazane psinke je izpljuvala, ki jih je kdaj slišala...

Nada je stala ob steni in tresla se je in vsaka teh strašnih, umazanih besed jo je zbolela in bilo ji je, kakor da bi jo kdo polival s pekočo

in smrdečo tekočino. Ta furija, ki je bila njena mati, ji je bila sedaj ostudna v svoji slepi, besneči jezi. Ako bi bila ogorčena, srdita, vse bi razumela Nada, ali ta surovost in nizkota sta bili odurni in zaničljivi. Nikdar bi ne bila verjela, da more ženska govoriti tako nedostojne besede in zdaj je bila ta ženska njena — mati.

„Molčite, molčite!“ je jecljala vjednomer polslišno, vsa odrevenela od groze in odpora. Hotela je, da ne sliši teh podlih, rohnečih besed, tiščala si je ušesa, ali vse je slišala le še razločnejše. Hotela je pobegniti, ali noge se ji niso premaknile.

In zdaj je mati opazila tudi njo.

„Oh, ti si tudi tukaj! Samo poslušaj, kakšen je ta tvoj oče, ki ga imaš za boga! To so vzgledi, kaj! In ti boš prav taka, prav taka! Bog ve, kje se boš še vlačila! Saj te je čisto pokvaril s svojimi knjigami! Zato je tak, ker so ga časopisi vsega prevzeli. Vso vero je izgubil! In ti tudi! Sam Bog ve, kaj bo s teboj! Izprijena si že tako! Vse vem, kakšna ljubkovanja si že imela. Ti smrklja! O, kaj šele bo! Kakor oče, prav kakor oče!“

Nada je stegnila roke, kakor da se hoče z rokami braniti surovih psov, ki so kakor težki

udarci padale na njo. Ali kakor grd, gnjusen potok se je valilo iz ust njene matere. Bila je brez diha, jezen jok je spremljal njene besede in debele, besne solze so ji kapale po licih doli. Nikdar ni Nada videla tako odurnega joka in tako zopernih, odurnih solz.

Oče je sedel pri oknu in gledal v stran. Niti ozrl se ni več na ženo, ki je še dalje kričala in rohnela. In mati je zgrabila skrinjico na mizi in jo treščila ob tla, potem je stopila na njo in tolkla z nogami, dokler se ni vse razsulo v trske. Planila je k omari, kjer je stalo nekaj kipcev iz sadre, nekaj glav svetovnih pisateljev, kapitolska Venus in Apolo, — vse je pometala na tla, da se je razletelo v prah. Prevrnila je mali podstavek s knjigami in je gazila po njih z divjo slastjo. Strgala je kitaro s stene, ki je oče na nji včasih brenkal in jo je razbila in pokončala.

„Na! na! Tukaj imaš! Jaz ti že pokažem! To ima človek, če trpi takele reči v hiši!“

Obstala je trenotek sredi sobe med vsemi temi potrtimi in razbitimi reči, zasmejala se je hudobno, potem je odšla v drugo sobo. Nada je slišala, kako se je preoblekla in umila, vzela klobuk in odšla iz hiše. (Dalje prihodnjič.)

S. M.: OB SAVINJI.

JOŽA
UPRKA:
KOSCI.

CANKAR IN NJEGOVA DRAMATIKA.

Dr. Josip T—k.

(Konec.)

Komedijo" je imenoval Cankar svojo dramo; ideja, ki ji je duševna podstava, pa je satira na — po pesnikovem mnenju — vseskozi okužene sodobne razmere. Cankar je vedno satirik, hud satirik. Kaj sličnega pa se v tem obsegu v našem jeziku še ni pisalo, v dramatiški obliki celo ne. „Kar je bilo lepega in resničnega, je izginilo za zmirom ... Besede so ostale, tiste fraze namreč, ki so dandanes naše svetinje in naše bogastvo“; to je posnetek iz govorjenja in delovanja oseb v igri, to pa je tudi Cankarjev nazor o realnem življenju, predmet njegove satire, te hudomušne, ponekod tudi hudobne sestre Muz, skoraj redne spremljevalke komedij in, kakor vemo iz „Vinjet“, dobre prijateljice Cankarjeve. Premalo pa je v njegovi komediji one soli, ki tvarja prvi del te sestavljenke: komičnosti; komika, kar je tu najdemo, je preveč pasivna. In vendar bi bralec po vsej bridkosti in žgoči ostrini rad, da bi ga malo poščegetali. Saj je bridkega že skoraj preveč. Komedija ima pravico pretiravati in strune bolj napenjati; priznavamo tudi, da modern človek lahko zdivia — „nekaj lepega je v psovanju,“

pravi Grozd v naši drami — ali malo preveč v žolč je le bilo pomočeno Cankarjevo pero. Tudi mi bi lahko govorili slično, kakor se je izrazil dunajski kritik o jedru nekih literarnih izdelkov: „Prej nismo vedeli, da je pri nas toliko podlosti, zanikarnosti, popačenosti in npravne pokvarjenosti; to izvemo šele iz knjig in na odru. Mari smo bili prej vsi slepi in gluhi?“

Jeli res dandanes vse pokvarjeno? Mari človeštvo res ni vredno nič več? Mika nas, da bi rekli z velikim „človekom“ Goethejem: „Was ihr den Geist der Zeiten nennt, das ist im Grund der Herren eigner Geist, in dem die Zeiten sich bespiegeln.“ In Cankar slika duh časa v svoji komediji črno, v nastopnih delih še črneje.

Sicer to bi naj bilo; podlosti je dovolj na svetu, zato naj se le brezobzirno razkrinkuje in pobija; ali nečesa pričakujemo, za kar bi se v nemali po polomu. Tega ni! Ob koncu komedije je vse uničeno, mi pa ne vemo, kam zdaj? Vedno in vedno smo čakali, da stopi kak solnčni junak na dan; žurnalista Ščuka, ki zastopa pesnika, se nam zdi v to namenjen; ali njegovega odrešilnega čina ni. Mogoče, da je pesnik

misli: z uničenjem vse hudobne zalege se itak začne nova srečnejša doba. Ali v drami bi se moralo to izraziti. Ukončavanje pa ni konec! Tak konec vsaj ne prevzame naše duše z onim vznivenjem, ki ga zbudi v nas zaokrožen umotvor. To je vzrok, da smo odložili naposled z neko nervoznostjo knjigo iz roke, čuteči v duši ono praznoto, ki jo zapuščajo v nas vsa obširnejša dela Cankarjeva razen najnovejših.

Povsod pridemo v njegovem strem-ljenju do mrtve točke. Zavesa se nam obesi pred oči, ko smo najbolj radovedni. Kje je ideal, po katerem hrepeni Ščuka-Cankar, ideal, ki bi vnel tudi nas? Molk je odgovor na naše vprašanje!

Ne da bi hoteli pesnika vprašati plebejski naivno, ali pripada — če se ozremo n. pr. na milieu njegove komedije — tej ali tej stranki, videli bi vendar radi kako določeno perspektivo. Dobimo pa vtisk, da piše Cankar knjige na povelja svoje negativne nevolje nad nekimi razmerami. Pri nevolji pa se vpraša, ali je tako utelešenje pisateljeve kritike naraven izraz njegove krepke, trdno značajne individualnosti, ali pa so te vrste drame le bolesten — često bolehav — odtok periodične razdraženosti?

Ker pa izvira ta glavna slabost po našem mnenju iz zavedane načelnosti, bi se dala lahko odpraviti.

Kaj bi se lahko razvilo iz Cankarja, ako bi ne iskal dramske umetnosti tako zelo v tendenci, ko bi ne bil samo ogorčen uničevalec, ampak tudi resen, četudi rezek stražnik ob kašipotu na pravo stran! Potem bi ne zapirali pred „vagabundom“ vrat!

Občinstvo zvrča vso grdino, kar je je v spisih, nehote na pesnikovo odgovornost; pesnik postane tako številni masi „temna“ oseba brez pozitivne luči v življenju; broj in roj širšega ljudstva se boji, priti ž njim v dotiko. To pa vpliva pogubno na pisatelja samega; osamotarjen in živeč le svojim idejam, se zaljubi vanje in ker je ljubezen slepa, on niti ne zapazi, v koliko je predmet njegove ljubezni grd in nevreden. — Tako se mi zdi utemeljeno, da je postal Cankar literaren „vagabund“ in da se je v svojem podčloveštvu čutil vendar nadčloveka. Tako se razlaga, kako je pozabil, da je med filistri, ki jih je tako sovražil, ter med nadčloveštvom in pa podčloveštvom še mnogo prehodov ter da prav ti prehodi temelje v človeštvu! — Cankar je postal absoluten idealist, to se pravi, on je prisegel le na umetnost, kakor si jo je ustvaril njegov duh. Absoluten idealizem pa je umetniški trajno nemogoč; vedoma ali ne-

vedoma prične umetnik iskati naslombe in zaslombe, kajti, kakor je gotovo in trdno, da mora biti umetniku pripuščen svobodna beseda, tako gotovo je, da more on plodno in uspešno delovati le v soglasju z umetniškimi tradicijami, ki niso le od danes do jutri, ampak so vzrasle s človeštvom, ter v idealni zvezi s sorodnimi duhovi med sodobniki. Osameli ženiji hirajo!

„V vsakem umetniku tiči cigan ali otrok“, pravi znani Brandes. Cankar je zašel in — rad šel med vagabunde-cigane; ali niso ga sprejeli stalno v svojo družbo, ker mu je pod vagabundsko kamižolo še bilo srce otroka, otroško srce...

Zato Cankar, prepuščen samemu sebi, vendar ni bil zapuščen; človeško srce ima tudi samo v sebi moč. Pogovarjal se je sam s seboj, s svojim srcem, in tu je našel uteho. Če sledimo temu njegovemu monologu — zapisal ga je ob koncu druge izdaje svojih „Erotika“ — slišimo med čudnimi nečloveškimi besedami mnogo, kar nam kaže, da Cankar še ni zgrešil pravega človeštva. Kako bi sicer mogel reči: „Resnica je, da je ostalo na moji duši še nekaj svetlih mest, in dasi se trudim, ne morem jih zamazati z blatom — zmerom spet prisijejo na dan! Zmerom se mi pogled zastre in gleda nazaj v nedolžno, čisto mladost.“

Kdor tako govori, še ni brez idealov, in znamenja kažejo, da ga ideali že dvigajo. Prozaist Cankar je že krenil na svetlejšo pot. Njegov dve povesti „Tujci“ in „Na klanecu“ svedočita, da se vrši v Cankarju velik preobrat, — da se vrača tujec v svojo domovino.

In domovina ga pozdravlja na njegovem povratku z veseljem!

Naj bi ne ostavil dramske umetnosti, nego tudi v njej ustvaril umotvore enake vrednosti.

Slovenska dramatika in z njo slovenski oder čakata slovenske moderne drame iz Cankarjevega peresa!

* * *

Ako govorimo o moderni drami, se moramo prav razumeti. Bog nas varuj krvavih tragedij pa hudih komedij, spočetih od premladoletnih očetov! Zlasti tragedij se nam je bati! Saj čutijo mladeniči takoj potem, ko so prestali lirsko krizo svoje ljubezni — bolezni, v sebi nepremagljivo potrebo, osrečiti najprej sebe in če mogoče, še svet s tragedijo. Kdor je imel kdaj v rokah tak plod, ta ve, kaj se pravi kako stvar pisati s krvjo.

Pred 150 leti je občinstvo v obče res mislilo, da je morjenje prvi znak žaloigre, dan-

danes pa je tako naziranje dobro le za persiflažo, kakor je ona buršikozna o „Urški“. — Dobre tragedije so v svetovni literaturi tako redko se-jane, da se nam Slovencem ni treba sramovati, če nimamo nobene prave in če je ne dobimo pred rojstvom svojega Shakespearea ali vsaj Halma. Zato ni žaljiv nasvet: Pustite tragedije! Le siliti se ne! Kadar se porodi pravi sin tragične Muze, povzdigne svoj glas tako, da ga bodo radi slišali vsi!

Pa komedije je lažje pisati? Kar se tiče poetične koncepcije, gotovo; zlasti ako pri komediji pripuščamo nekaj smešnosti malega kalibra; rekel bi „burka“, ali ta izraz že spada pod tehniško terminologijo in sega za naš okus pre-nizko.

Mi mislimo na igrokaz, ki ga najbolje označuje izraz „veseloigra“. — Ali je za take proizvode naša produktivnost sposobnejša? Na vsak način prej kakor za globoke tragedije. Pri taki veseloigri je največ odvisno od kompozicije; odprto oko — odprto srce, spretnost v jeziku, posebno v dialogu, velika rutina ter poznanje sveta in odra — to so predpogoji za tako igro. Njen faktični uspeh pa zagotavlja nekaj divinatoričnega talenta ali sreče (oboje je često isto!), namreč dobro zadet milieu.

To pa je že precej zahtev, kaj ne? Res, in našli smo le najpoglaviteje; ali nekaj tolažilnega leži v večini teh zahtev. Kdor jim hoče ugoditi, pomaga mu pri tem mnogo uk in praktična vaja. Uk in vaja sta sicer v krogih mladih pesnikov navadno nepriljubljena izraza, ali brez njiju ni dramatike. Sicer priznavamo našim dramatikom pridnost, ali vztrajnosti ni; zaleté se in poizkusijo takoj odločilen skok. To je prehitro! Že spoznavanje življenja zahteva dovolj časa; kaj pa rutina, kaj zunanja gradba drame? O njej se pri naših dramatikih z malo izjemo sploh ne more govoriti. Če si prečital kakih dvanajst dram in si stal šestkrat v gledališču, nikar ne misli, da že poznaš gledališki — in igrokazni — mehanizem! Tehnična stran drame se mora poznati do pičice; Shakespeare je bil sam igralec, Laube pa gledališki ravnatelj itd. Prav v tehniškem oziru so naši pisatelji z malimi izjemami šele začetniki, občinstvo pa prav to stran presoja in obsoja najprej in najlažje. Ne sme se misliti, da je dejanje že dramatično razvito, ako se je delo razdelilo na pogovore in samogovore; drama mora učinkovati z živim dejanjem. Učinek pa je tako pogosto zavisen le od zunanjega sestava! Ako je učinek spreten, četudi rafiniran, bo igra ugajala, dasi ni kdovekaj du-

hovita. Učimo se od Francozov! Ti znajo! Saj imajo skoraj trdke za spisovanje dram. Učite se! ponavljamo opetovano. Seveda ne trdi nikdo, da je tehnika sama že dovolj, ali prav tako je res, da je drama brez tehnike dandanes — vsaj za oder — nič!

Naj se nam ne ugovarja, da nimamo za dramo pravih snovi! V duhu je ves svet naš, kakor si ga prisvajajo tudi vsi pesniki drugih narodov. Ako pa hočete imeti le domače predmete, jih tudi dobite dovolj. Naše selsko življenje, ki dotlej naše občinstvo še najbolj privlačuje, ne bo tako hitro, pravzaprav nikoli izčrpano; vsaj na tem polju imamo tudi prav dobre vzorce, ki se dajo brez skrbi meriti z inozemskimi proizvodi te vrste. — Naše mestne in polumestne, naše politične in šolske razmere itd. imajo tudi, kjer jih zgrabite, dovolj zanimivosti. Upajmo, da se na tem poprišču še kdaj srečamo s Cankarjem, ki je bil doslej premaniriran in prevelik subjektivist, ki pa naj bi poizkušal — mutatis mutandis — postati naš L. Thoma ali kaj enakega.

Naposled naša zgodovina! Vedno slišimo, da je ni. Tako pa govori le tisti, ki sklepa iz dejstva, da še nimamo celotne pisane zgodovine svojega naroda! Zgodovino v objektivnem pomenu pa le imamo. Saj ni treba, da bi naš narod igral kdaj ulogo, kakor so jo Mongolci, Vandali, Grki, Rimljani itd., ni treba, da bi bil moral naš narod dajati smer svetovnemu razvoju! Za svetovno zgodovino važni dogodki se uporabljajo v dramatskih spisih vendarle posredno, kot ozadje — za imenitno stafažo — v takem smislu pa si lahko prisvajamo tudi mi Slovenci lep košček svetovne zgodovine; ozadje bodi svetovno, osebe pa naše, domače, ali vsaj take, ki so bivale med nami. Potrebno niti ni, da bi lokalizacija bila domača.

Še eno okrožje, eden svet nam preostaja, ki je prav naš: naše bajeslovje, naše pravljice in pripovedke. Kakšni teatralni učinki se dajo s tem čarobnim svetom doseči, ve vsakdo, kdor obiskuje večja gledališča; pač se zahteva tu dragocena zunanja oprema, ali — recimo kar kratko — brez take dandanes gledališče itak le životari.

S tem smo posegli že v okrožje opere in operete, ki se posebno radi gibljeta v bajnosti. O njih se nisem namenil tu govoriti; to pa še pripomnim, da se je občinstvo povsod tako privadilo godbi, da jo ljubi kot prijetno izpremembo pri igrah vsakega značaja. Nato se je tudi treba ozirati. Takozvanih „ljudskih iger“ si celo brez

godbenih in pevskih vložk misliti ne moremo in prav te vložke imajo včasih največjo privlačno silo.

Ni treba misliti, da se s tem krši enotnost umetnosti; tudi starogrške klasične žaloigre in veseloigre so imele svoje godbene in plesne partije, Goethe in Schiller sta v raznih dramah (Egmont, Tell, celo Goetz in Faust) vpletla pevске in godbene točke. In kdo ne ve, da pove često godba več kakor jasna beseda!

Pa bodi dovolj! Talentov, mislim, imamo, snovi je dovolj, manjka le zbranosti duha, volje

in najbolj uka! Črez nekaj let bomo morebiti o tej in oni točki govorili drugače; vobče pa bodo le vedno veljale Stritarjeve besede, ki jih je zapisal l. 1870 („Zvon“ str. 94):

„Drobno pesenco prijetno zapeti, to še marsikateri zadene, ali dobro igro spisati . . ., tako delo ustvariti je težavno, malokomu dano. Treba je tu globoke vsestranske omike, srečnega instinkta, da na prvi mahljaj zadene bogato žilo čistega zlata, in zadnjič nenavadne poetične energije.“

Hic Rhodus!

R. AUER: V STEBRIŠČU.

TAM SPODAJ . . .

Vekoslav Spindler.

Tam spodaj v dolini vse tiho
in temà še sredi dobrav —
a jaz gledam solncu naproti
in mu kličem jutranji pozdrav.

In v sinje višave tam dviga
se orla mogočni polet —
tam spodaj v dolini še tema,
a tu jasen in svóboden svet.

MRAK.

Vekoslav Spindler.

Ko pod večer zatvorijo
svoje čaše rožice,
ko v višavah zažarijo
zvezd nebeških množice,

tihe pesmi žuborijo
iz lesóv v večerni mir,
v moji duši pa odpira
svetlih sanj se čisti vir.

PRAGA: STOLNA CERKEV SV. VIDA.

LAHKOŽIVCI.

Spisal Jos. Kostanjevec.

(Dalje.)

V.

Golob je zamaknjen stopal za odhajajočo deklico. Pozabil je na vse, kar se je godilo okoli njega, občudoval je samo njo, ki je stopala pred njim z lahkimi, prožnimi koraki. Kakor oni dan v parku, se je i danes njena noga dotikala tal. In ta noga se je videla Golobu še drobnejša, še čudoviteje oblikovana kot zadnjič. Da, danes je zapazil na deklici novih telesnih vrlin, vse na njej je bilo idealno lepo, je bilo v nekem neprimerljivem soglasju. Golobu je bilo toplo okoli srca, ki mu je utripalo glasno in burno, kakor menda še nikdar v življenju ob pogledu na mlajši nežni spol.

In kakor oni dan v parku, se je vpraševal tudi danes zopet in zopet:

„Kdo je to? — Kdo more biti?“

Stopal je tik za njo. Njegove oči so bile vprte vanjo, da niso videle ničesar drugega. Ljudje, ki so ga srečavali, so zrlí začudeno za njim, s porogljivim smehljajem so se oddaljevali. Golob pa se je bal, da mu hipoma ne izgine, da se bajna podoba nje ne razprši pred njim, da ne ostane sam na cestnem tlaku. Njegove noge so se pregibale enakomerno z njenimi, stopale so v njene stopinje, dotikale se njenega krila. Od nje je puhtel prijeten vonj, duhteli so nje bujni, vlažno se svetleči lasje, duhtel je ves vzduh, ki jo je obkrožal, duhtela je za njo pot, ki se je umikala izpod njenih nog. Golob se ni mogel ustaviti, se ni mogel ločiti, njegova domišljija se je vedno bolj razgrevala, pred seboj je videl stopati najpopolnejše bitje, kar jih obseva solnce božje. In za tem bitjem ga je tirala nevidna moč, za njim bi šel z zavezanimi očmi kamorkoli, samo, da bi mu bil blizo, samo, da bi ga grela njegova navzočnost. Golob je čutil, da ne more več nazaj, da je popolnoma v območju lepe tujke. Nepopisen strah se ga je polotil, da bi mu utegnila pobegniti in se skriti njegovim očem, da bi jo utegnil izgubiti za vedno. Kam naj bi se potem obrnil, kaj naj bi počel? In Golob ni mislil več na svojo besedo, na svoje brezupno stanje, ni mislil, da je človek brez službe, vagabund, ki nima niti kamena, da bi položil nanj glavo. Golob ni mislil, kam naj bi povedel to lepo nežno bitje, ako bi bil toliko srečen, da bi smel bivati zraven njega. Ves glad, vse sovra-

štvo, vsa tema je izginila v tem hipu izpred njega, v njem in okoli njega je bilo svetlo, se je sipala razkošnost in bogastvo. Golob je bil bogat, iz njega se je razpršilo na vse strani vagabundstvo. Lahak mu je bil korak, lahko mu je bilo srce. Samo da bi jo dobil, da bi dobil njo!

Na ovinku je nekoliko postala. Nje pogled je splul navzdol po dolgi, široki ulici, kjer se je gnetla množica ljudi in ki je iz nje vršelo na ušesa oddaljeno vrvenje. A takoj nato se obrnila in zagledala za seboj Goloba, ki se je tudi nehote ustavil. Videti je bilo, da ni presenečena. Že vso dolgo pot je čutila za seboj Golobove korake, je čutila na sebi njegove žareče poglede. Ženska je bila in kot taka je imela na sebi oni prirojeni čut, ki ga moški navadno pogrešajo.

Pogledala je Goloba s svojimi velikimi, ognjevitimi očmi. Nje trepalnice so vztrepetale, razširile so se prav počasi in izpod njih je skozi goste, dolge in temne vejice prisvetil svetel žarek, ki se je zasvetil kakor košček modrega neba, ko se pretrgajo oblaki. In ta žarek je šinil na Goloba, da se je v njem pomladil ves njegov vpadli obraz, da je na njem vzkipela rahla rdečica.

In Golob je stal pred njo stisnjen, malenkosten in neznat. A njegovo oko je bilo željno vprto v njo, je srkalo iz njenega pogleda moč in življenje, kakor ga srka željno pozna jesenska cvetica iz zadnjih solčnih žarkov.

A tedaj so se nje ustnice zaokrožile na smehljaj, nanj je šinil še en pogled. Tedaj se je pa obrnila in stopala po obljudeni ulici navzdol.

Golob je menil, da je ta smehljaj zanj dobro znamenje. Stopal je zopet za njo, sledil jej je kakor zvest kužek svoji gospodarici in zopet ni obrnil očesa od nje.

Nekako sredi ulice je tujka hipoma nekoliko postala. Golob, ki je hodil tikoma za njo, je bil prisiljen, da je stopil korak dalje na njeno stran. A tedaj je stopila i ona nenadoma dalje in bila sta vstric drug drugemu. In nobenemu ni prišlo na misel, da bi hodil hitreje. Kar samoobsebi se je bilo naredilo, da sta stopala skupno dalje, kakor bi bila znana že dolgo.

Golob je sedaj hodil s sklonjeno glavo, strmeč v tla, kakor bi česa iskal. Semtertje se je njegova laketa zadela ob njeno in tedaj se je hitro

nekoliko odmaknil. A v srcu ga je vselej pogrelo in ta toplota mu je kipela i v obraz, ki se mu je svetil kakor zrelo rdeče jabolko pod jesen. Bil je nepopisno srečen, še bolj kakor oni dan, ko so prvič natisnili njegovega prvenca v „Zabavnih listih“ in si ga je bil na to toliko več privoščil pri „krotkem jagnjetu“. A ta sreča ga je še bolj stisnila in sključila, glava mu je zlezla med rame in roke so mu segale do kolen. — Kolikor bolj se je krčil Golob, toliko ponosneje je stopala njegova spremljevalka. Njena glava se je držala kvišku, njen vitki stas je bil raven kakor sveča, njena hoja elegantna. Bila je pravo nasprotje Golobu. Na njenem obrazu ni bilo videti nikake zadrege, niti presenečenja, niti malomarnosti. Živahen je bil na njem izraz in zanimiv. A razen tega je bila videti veliko večja od Goloba.

Do sedaj sta molčala oba. Golobu niti na na misel ni prišlo, da bi kaj govoril ž njo. Hodil bi bil nem zraven nje, ako bi bilo treba v večnost.

Tedaj se pa ona hipoma ozre nanj ter izpregovori:

„Gospod Golob, kaj premišlujete?“

Nje glas je bil zvonek in čist in zvenel je Golobu na ušesa kakor mu je zvenel samo še neki drugi glas iz davno prošlih dni. Toda sedaj ni imel časa, da bi razmišljal in se ogreval ob njenem glasu. Presenečen je dvignil glavo ter se ozrl vanjo z odprtimi usti.

„Kaj, gospodična, vi me poznate?“ je viknil glasno in obstal.

Njene ustnice so se napol odprle in izpod njih sta se prikazali vrsti drobnih, blesteče belih zob. Zasmejala se je skoro razposajeno ter dejala:

„Kaj mislite, gospod Golob! Vi ste res čuden človek. Ali menite, da bi sicer hodila z vami, ako bi vas ne poznala? — Toda stopiva dalje, ljudje naju opazujejo!“

In že je stopala dalje in zraven nje je stopal Golob, ki se kar ni mogel zavedeti.

„Toda, odkod me poznate, gospodična?“

Zopet se je zasmejala.

„Potrpite nekoliko, tu ni časa za to, kmalu vam bode vse jasno. Sicer pa ne vprašujte neumnosti, govoriva o čem drugem, ako se vam ljubi, da me spremljate še nekoliko časa.“

Golob jej je hitel zatrjevati, da mu ni večje sreče na svetu, nego ta, da sme spremljati njo, ki je tako nenadoma prisijala v temo njegovega življenja, kakor prisije na tožno nočno nebo svetla zvezda.

„Pozna se vam, gospod Golob, da ste pisatelj. Lepe, izbrane besede znate rabiti.“

Ozrla se je zopet nanj ter se porogljivo zasmejala.

Golob je povetil glavo, čutil se je neprijetno zadetega. Molče sta nadaljevala svojo pot. Iz velike živahne ulice sta krenila v ozko, skoraj prazno. Tu je bilo že skoraj temno. Samo gori ob podstrešju nekaterih višjih hiš so se lovili zadnji, bledormeni solnčni žarki, a še ti so se izgubljali počasi nekje v daljavi drug za drugim.

Pred enonadstropno začrnelo hišo se ustavi ona ter pravi Golobu:

„Tu sem doma. Kaj ne, vablivo poslopje, gospod Golob?“

„Ah, gospodična,“ je zdihnil Golob sentimentalno. „Vsaka kočica se izpremeni v palačo, ako stopi čez nje prag vaša noga.“

„Kaj, ali vas ni sram gospod Golob, da prihajate s takimi obrabljenimi pokloni? Poskusite kaj originalnega, gospod Golob! Toda sedaj ste na razpotju. Odločite se, ali greste z mano gor, ali se odpravite domov. Kaj vam je ljubše?“

„Ali smem z vami, gospodična?“ je viknil presenečen.

„Toda nikar se ne domišljuje ničesar; morda vas čaka neljubo presenečenje. Pojdiva.“

Stopila sta v vežo. Tu je bilo temno, da so se le težko razločevale strme lesene stopnjice. Ona je hodila naprej. Stopnjice so škripale kakor bi bile na zmeteh, navzdol je prihajal zaduhel vonj. Na vrhu stopnjic odpre tujka prva vrata ter pokaže Golobu z roko, naj vstopi.

Golob se je videl v precej veliki sobi z dvema oknom. Ob stenah so stala različna stojala in na njih posamezni okvirji. Dišalo je po barvah.

Golob je obstal sredi sobe. Nekaj čudnega se je godilo v njem. Bilo mu je hkratu tesno in trpko okoli srca. Videl je, da je zašel v nekak ateljé, spoznal je, da je našel v tujki slikarico. In to ga je razburilo.

„Ah, gospodična, vi ste slikarica,“ je dejal počasi in zateglo.

„Čemu govorite to tako žalostno?“ se je zasmejala ona. „Toda sedite, da napravim luč.“

Kmalu je bilo svetlo. Golob bi bil rad videl nekaj podob, ali vse so bile zagrnjene.

„Torej, da sedem k vam, gospod Golob. Brez vseh okoliščin in budalosti. Uganili ste že lahko, kdo da sem, umetniki že smejo biti nekoliko bliže drug drugemu.“

Sedla je na divan prav tik njega. Njune lakti so se dotikale, njuna sapa se je mešala. Skozi odprta okna so letale v sobo veše ter frfotale okoli svetilke.

Golob ni vedel, kaj bi si mislil. V njeni bližini mu je bilo tako mehko, tako toplo, da se je čutil nad vse srečnega, da bi bil tako sedel na veke. A njeno predomače vedenje ga je vznemirjalo, ga je begalo. Vse bi bilo vendar še dobro, samo da bi nehala govoriti, samo, da bi smel takole molče sedeti zraven nje, dihati isti vzduh, kopati se v njenih dražestnih pogledih. Toda da bi jej odgovarjal, da bi povzel nje lahki ton, to mu ni ugajalo, to ga je spravljal v zadrego, ki se ni v taki nahajal še nikdar.

A ona ga je dražila, kakor bi bila videla v njegovo dušo.

„Ah, vi ste pravi kmet, gospod pisatelj, zdaj vam že ni več všeč, da sem sedla k vam. Toda čakajte, morda vas spravimo v boljšo voljo. No, kaj ste hoteli reči?“

„Samo to bi rad vedel, gospodična, odkod me poznate,“ je jecljal Golob.

„To vas torej še vedno muči? Ali ne veste, da smo si vsi umetniki nekako duševno sorodni, da se, no, naj se prav umetniško izrazim, da se že od daleč — vohamo. Jaz na priliko spoznam vsakega že na prvi pogled. No, odkrito povedano, za vas sem se pa še posebno zanimala. Ali vam ni to všeč?“

Pogledala ga je prav od blizu, da ga je zaskelel nje pogled. Njene besede so bile mehke, izrazite. Golob je povsili glavo, bil je vedno bolj omamljen. Njegove žile so utripale, njegove roke so se tresle. Polastilo se ga je hkratu silno hrepenenje, hrepenenje, da bi iztegnil svoje roke, da bi stisnil k sebi to bitje polno iskrega življenja, polno toplote, polno temperamenta. Ali siloma se je zadržal, z železno roko se je krotil.

Ona pa mu je tedaj položila mehko svojo roko na ramo.

„Ali pa veste, zakaj sem se še posebno zanimala za vas?“

Golob je pod njenimdo tikljajem vztrepetal kakor bilka v vetru.

„Zakaj?“

Komaj je dihnul to besedo, ni si upal več glasno govoriti.

„Zakaj? Glejte, vaši nazori se popolnoma ujemajo z mojimi, srkala sem jih s slastjo iz vaših spisov. In začela sem vas iskati in našla sem vas vkljub vsem vašim pseudonimom, vkljub vsemu vašemu zatajevanju. — Ali, ali, skoraj se že kesam, da sem vas našla.“

Golob jo je pogledal preplašeno.

„Da, skoraj se kesam, vi niste tak, kakršen ste v svojih spisih.“

„Kje vam bolj ugajam?“

Golob se je začudil samemu sebi, ko je izgovoril te besede.

„Sedaj — po teh besedah — tudi tukaj,“ je dejala ter vstala.

Izginila je za hipec skozi majhna, tapetna vrata. Kmalu se je vrnila ter prinesla steklenico in dve čaši. Primaknila je mizo bliže Goloba.

„Za prvo snidenje se spodobi čaša vina. Videli boste, da je dobro. Kakor vas poznam iz vaših spisov, se ga ne boste branili.“

Zadnje besede je izpregovorila z nasmehom in že je natakala čaši. Nato je prinesla polno zaklopnico cigaret ter jih položila pred osuplega Goloba.

Kmalu je bila vsa soba polna dima. Kadila sta oba s slasjo ter zrla za velikimi sivimi kolobarji, ki so krožili proti stropu. Stojala ob stenah so bila zavita v gosto meglo, a skozi odprti okni se je slišal oddaljen mestni šum.

Golob se je v svojem mišljenju nekoliko iztreznil. Stopil je iz svojih višav na realna tla, vzel je dogodek tako, kakor je bil v resnici. A pil je vedno bolj in vino mu je lezlo v lase. Ona je pa donášala novih steklenic.

„A kako je to, da vas v umetniškem svetu ne pozna nihče? Čemu se skrivate? Ali tudi vi delate pseudonimno?“ je vprašal hipoma. „Pokažite mi vsaj nekoliko svojih del!“

„Hej, ali ste vi, gospod Golob, nezaupni! Počakajte malo, vse se zgodi.“

Potegnila je dim vase ter ga izpustila Golobu v obraz. Razpršil se je ob njegovem čelu in krožil ob njegovih redkih laseh. A hipoma je tudi vstala. Prijela je Goloba za roko ter ga povedla do prvega stojala. Naglo je odgnila podobno in pred njegovimi očmi se je pojavil — Krčonov portret.

Golobu so se odprla usta, stal je kakor pribit. Slika, ki jo je gledal sedaj, je bila popolnoma dovršeno umetniško delo, kakršnih je Golob videl še malo.

„Ali poznate tudi njega? — Ha, ha, kje sem? Kaj se godi z mano? Ali sanjam? Gospodična, privoščite mi malo sape, da se oddahnem. Preveč je bilo presenečenj naenkrat... kje sem?“

A ona se je smejala ter pušila cigareto in izpuščala dim visoko proti stropu. In približala se je zopet njegovemu obrazu ter izpustila nov oblček dima prav v njegova usta.

„Ali vam ugaja ta slika? Kaj ne, pravi pesniški obraz — pravi obraz pravcatega lahkoživca? Kaj? Ali ni res?“

In Golob je prikimal in ni vedel, kaj se godi okoli njega.

„Eh, da, lahkoživček ta Krčon, prav tak lahkoživček kakor jaz, prav tak,“ je dejal že skoraj popolnoma vinjen.

„Gospod Golob, vi izdajate svojega prijatelja“, je pripomnila ona. „To ni lepo!“

A on se je razsrdil.

„Kakšno delo je to! Vidite, Krčon nima takega nosa, predebelega ste mu naslikali. Jaz bi ga razbil.“

In vzdignil je roko, da bi udaril po sliki.

„Pustite“, je viknila ona, „to lahko sama naredim. Tudi vi ste sami raztrgali zadnjo svojo novelo!“

Dvignila je svojo malo lepo roko, skrčila kazalec nad palec in ga izpustila naglo sliki ravno v nos. Zazevala je na onem mestu palec debela luknja in luč je svetila skozi njo.

„Ali je prav tako, gospod Golob. Kaj?“

„Tudi ušes nima takih“, je viknil Golob. „Jaz bi jih razbil.“

„Prav imate, čakajte, razbijem jih jaz“, je dejala naglo zopet ona. V tem hipu sta zijali mesto ušes luknji in skozi njiju je svetila luč.

„Toda čakajte, gospod Golob. Čemu bi zabavljali? Vse je za nič. Poizkusiva kako drugače!“

Zasmejala se je glasno, da je odmevalo in naglo je potegnila iz žepa nož. Huj, nož v mali ženski roki! Zasvetil se je v luči, zadrl se je v platno in debela raza je zableščala od gornjega roba do spodnjega.

„Tako, delo je končano“, je dejala na to, „moja vest je mirna in vaša tudi, kaj ne, gospod Golob.“

„Da, da,“ je prikimal oni ter sedel v svoji vinjenosti na tla. Podprl je težko svojo glavo z rokami in zaždel.

Tedaj se je ona sklonila k njemu ter ga poizkušala dvigniti. Šlo je lahko. Razumel je, da je treba vstati. A glava mu je bila vedno težja in vedno niže je lezla proti tlom.

„A, a, prijateljica moja, kako ti je ime, da bodem vedel?“ je jecjal. „Kako ti je ime? Ubogi Krčon, kako si ga raztrgala!“

Toda ona ni odgovorila. Vlekla ga je proti divanu ter ga spustila nanj, da je zaškripal in zaječal.

„A, a, gospodična lahkoživka, prijateljica lahkoživka ... ha ... ha ... ha ...“

V tem hipu je ugasnila luč, zaslišale so se oddaljujoče se stopinje, zaškripala so vrata in v sobi je bilo tiho kakor v grobu.

(Konec prihodnjč.)

HRADČANI.

NARODNO SLOVSTVO.

Spisal prof. dr. K. Glaser.

vseh slovstvih se pojavlja v zadnjih letih reakcija proti internacionalizmu in splošno se zopet z veliko vnemo naglaša važnost narodne literature.

Povsod se pospešuje narodni značaj umetnosti, se obrača skrb in ljubezen predvsem domačemu slovstvu ter se uvažuje s polja tuje umetnosti le ono, kar ima duh po domači grudi, pristen milieu in individualen značaj. Mednarodna marka je na trgu svetovne umetnosti izgubila domalega svojo vrednost.

Ko sem bil še aktiven profesor, sem kot učitelj slovenščine v osmem razredu jedno zadnjih ur v letu porabil vedno v ta namen, da sem dijake opozarjal, naj v poznejših letih vsak v svojem poklicu ohranijo živo ljubezen za slovensko leposlovje in naj si ohranijo mladostnega duha s tem, da se po težavnih stanovskih poslih duševno obzorje širijo s svežim leposlovnim berilom. Pri tem pa naj prestopajo tudi ožje meje domačega slovstva in se nekoliko ozirajo po svetovnem slovstvu. Slovenec pa naj se najpoprej ozira po slovanskem svetu, vendar naj ne prezira Nemca, Italijana, Francoza, Angleža, Španca, Šveda in Nizozemca.

Naglašal sem že v svoji „Zgodovini slovenskega slovstva“, da se Slovenci ne smemo udati takozvanemu „evropeizmu“ ali „kozmpolitizmu“. Značilno narodna dela se cenijo povsod najbolj! Zaradi tega se tudi na Nemškem tako zanimajo za gledališčne igre z vsebino iz ruskega življenja, ker Nemec vidi v njih nekaj nenavadnega, a zdravega, lepega. V Gradcu n. pr. so ljudje trumoma zahajali k predstavam gledališčne igre „Na dnu“ („Prenočišče“) ruskega pisatelja Gorkega. Inorodniki radi poslušajo karakteristično narodno glasbo Smetane in tudi Nemci visoko cenijo opero „Prodana nevesta“, dasi so se ji spočetka ustavljali, pa ne občinstvo, nego z nemškim duhom napojeni ocenjevalci „Prodane neveste“ in gledališče je bilo vsakokrat polno. Na tak način češki narod imponira sosedu in izpolnjuje svojo kulturno nalogo na svetu.

Kakor v glasbi, prav tako je tudi v slovstvu. Če hoče slovstvo izpolniti svoj namen, mora biti narodno; zavoljo tega uspevajo tudi pri nas najbolj tiste slovenske igre, ki jim je snov vzeta iz narodnega življenja. Nobeden

narod se ne more ubraniti tujega upliva, a nekateri naši pisatelji so se bili preveč udali temu uplivu. Naše prosto ljudstvo ima še mnogo nepokvarjenega in pristnega v sebi, med tem, ko se je inteligenca navzela tuje navlake, ker nimamo niti srednjih niti višjih šol na podlagi maternega jezika. Zato se pri nas protežuje tuja umetnost, tuja glasba, tuje slovstvo na veliko kvar naši narodni individualnosti. Da bi si naša vseučiliščna mladina in vsled tega tudi poznejši naraščaj ohranila kolikor možno zdravo slovansko jedro, je našemu dijaštvu svetovati, naj se vpisuje tudi na praško ali na krakovsko vseučilišče, kajti življenje v večjih slovanskih mestih jim ponuja dovolj prilike, zaglobiti se v slovansko svojstvo in jim daje ljubezni in razuma za naše narodne kulturne težnje.

Trezno in narodno misleči Nemci zapazujejo pri svojem mnogoštevilnem narodu sami, da je internacionalno židovstvo iz Pariza zaneslo mnogo tuje šare med nemški narod; to tujstvo v umetnosti Nemcem ni na korist in začeli so povdarjati, da je iztrebiti to zlo.

Začeli so naglašati nemško narodno svojstvo v svoji literaturi, v svoji glasbi in celo v svoji upodablajoči umetnosti.

V poslednjem času obdelujejo Nemci zlasti marljivo zgodovino svojega slovstva, s posebnim veseljem pa najnovejšo dobo. In način tega obdelovanja je jako podučen tudi za nas Slovane.

Adolf Bartels je izdal knjigo: *Die deutsche Dichtung der Gegenwart*. (Die Alten und die Jungen), ki se je natisnila že štirikrat. „Zeitschrift für deutschen Unterricht“ pravi o tej knjigi: „V navdušenem pozdravu prave in pristne domačinske umetnosti, ki vidi v njej Bartels po pravici blagor vsaj najbližje prihodnosti, završuje pisatelj to knjigo, ki je brezdvombe najzanesljivejši in najpristrčnejši voditelj skozi sodobno slovstvo.“

Bartels je opisal sedaj vse nemško slovstvo. Tvarina je razdeljena na dva dela. Prvi del, 510 strani, obsega vse slovstvo do konca 18. stoletja; obširnejši drugi del, 850 strani, pa obdeluje samo 19. stoletje. Vsak del je razvrščen v štiri oddelke in vsak oddelek ima obširen vvod. Delo je pisano s protisemitskega stališča; zaradi tega

sta pisatelja ostro prijemala „Litterarisches Echo“ v Berolinu in „Die Zeit“ na Dunaju.

Nemci smatrajo XIX. vek prehodom k svetovni vladi, ki jo mislijo nastopiti v tekočem stoletju.

Oglejmo si поблиže drugi del! Prvi oddelek je posvečen romantiki, ki je pisatelju germanska renesansa po renesansi antike. Drugi oddelek ima naslov: Nachklassik und Nachromantik. „Das junge Deutschland und die politische Poesie“. Najvažnejša oddelka pa sta: III. Der Realismus in IV. Eklektizismus und Decadence. Die Moderne.

Med realiste prišteva Bartels sledeče nemške literate. Navedemo jih: Alexis, Sealsfield (Avstrijec Karl Postl), Gotthelf, Auerbach, Stifter, Hebbel, Ludwig, Freytag, Reuter, Storm, Roth, Keller, Raabe. — V četrti oddelek spadajo: Geibel, Scheffel, Heyse, Spielhagen, Hamerling, Ferd. Meyer, Anzengruber, Rosegger, Marie Eschenbach, Wildenbruch, Fontane, Liliencron in Hauptmann.

To so samo najglavnejši zastopniki, kajti mnogo drugih ima navedenih v obširnih uvodih. Sudermanna Bartels ne prišteva med voditeljne kroge.

Pisatelj porablja vsako priliko, da jači samozavest in ponos Nemcev in da ostri narodno vest, ker je mnenja, da se bliža čas, ko bo nemška narava in omika morala prestatiti zadnjo in najtežavnejšo izkušnjo — boj proti slovanstvu... „Bile so dobe“, pravi Bartels, „ko je ves nemški narod omahoval ali vsaj nekateri stanovi, vender se je mozeg ohranil zdrav po zaslugi mož, kakoršni so bili Luther, Kant, Goethe in Bismarck, ki so največji Nemci.“

Nemci so označili v razvitku svojega slovstva leti 1200 in 1800 kot dva vrhunca; Scherer je dodal še leto 600 in potem po teoriji valov (Wellentheorie) dodal še leti 900 in 1500. Tudi Bartels je tega mnenja.

To slovstveno zgodovino bodo Nemci gotovo mnogo čitali in si ž njo krepčali svoj narodni ponos.

Zanimive pa so za nas Slovane ideje, s katerimi završuje pisatelj svojo knjigo, ideje, ki naj bi prešinile tudi naš narod in zlasti naše slovstvenike!

Evo jih!

„Če pregledujemo slovstvo kakega naroda v celoti in ne samo po knjigah, in če si ogleda človek tudi ljudi“, piše Bartels, „potem ga prešine veliko in tiho občudovanje nad bogastvom individualitet, ki so iz materinske zemlje vznik-

nile kakor gozd. V slovstvu se čuti človek kakor v velikem gozdu: tu se vzpenja v višino orjaški kraljevski dob in nadkriljuje vsa druga drevesa, pa tudi vitka bukev in prijazna breza koprne kvišku, i gostih macesnov in borov ne nedostaja, ob vodovju rasto jelše in ob robu, odkoder se začenja razprostirati rodovitno žitno polje, zapaziš lipe in topole. Med visokimi debli se plodi grmičje vsake vrste, ki te vabi z lepim cvetjem, in človek ob tej krasoti ne prezre niti skromnega zeleničja.

Meni se vsaj dozdeva, kakor da bi se ta slika prilegala posebno nemškemu slovstvu, saj je nemško slovstvo najbogatejše... Ali ima kak drug evropski narod tako izrazito svojstvo kakor nemški in se li kaže mnogovrstnost v jedrnatosti kje drugej v taki meri, kakor pri nas? Težko da. Razven v Nemcih se kaže narodno svojstvo morda samo v Italijanih. Dobro vem, kaj je Škotska za Anglijo, in kaj provensalski jug za Francijo — toda noben narod ne more zgraditi zgodovine svojege slovstva v taki meri na narodnem svojstvu, noben narod ni v svojem razvitku razvil svojih pesniških velikanov tako pravilno iz svojih različnih delov kakor nemški!

Nimamo sicer Shakespeara, toda za Danteja, Cervantesa in Moliërea ne damo svojega Goetheja, naš Schiller je večji kakor Alfieri, Byron in Viktor Hugo in kaj sta Ibsen in Zola proti Hebbelu in Otto Ludwigu? (!) — Posebej pa je nemško slovstvo devetnajstega stoletja, dasi stopa nizdol, bogatejše nego slovstva katerega si bodi naroda v tej dobi. Začnimo šteti z Goethejem, Schillerjem, Kleistom, Grillparzerjem in završujemo s Hauptmannom, kaka vrsta ponosnih imen je to!... Goethe, Ludwig in Hebbel nam zadoščajo še za celih 100 let, in kar potrebuje čas, to si pridelujemo sproti.

Potrebno je, da se zavedamo, kaj imamo, in kaj smo... Nikjer niojačenje in oživetvorenje narodnega nagona bolj potrebno nego v slovstvenem delovanju, da se ubranimo vvoza tujega blaga!

„Moderno evropsstvo“ nam preti, in vsakemu tujemu vihravcu, vsaki reklamski „veličini“ odpiramo vrata na škodo domačih otrok... S tujim slovstvom se naj seznanjajo le oni, ki so poklicani za to, med nami pa naj živi samo to, kar stoji tako visoko, da se moremo sami skriti pod njim. Pozabiti pa ne smemo, da pokažemo tujcem, kaj smo sami. Samo najboljše in najposebnejše blago vsakega naroda, kar prihaja iz njegovega najglobljšega svojstva, samo to je svetovno slovstvo in samó to ima vrednost, ne pa to, kar je vsem skupno. Da, da, dobro

vem, da smo vsi ljudje in da so v naših časih ideje in tehnika na umetnostnem polju na videz postale mednarodne. Toda naj se nihče ne vara nad pomenom tega napredka! Mednarodne ideje so same blede podobice, katerim mora narodno svojstvo prilivati krvi, če hočejo živeti... Skratka: vsaka umetnost je in ostane narodna in je tem močnejša, čim bolj je narodna. Skoraj pri vseh evropskih narodih smo videli klasično dramo — a kje je njegova življenjska moč zdaj? Imamo sicer zdaj internacionalen roman — imenuje se dekadentovski roman — ki pa je gnusen izdelek čisto obrtniške kulture, ker nima nič sorodnega s pravo umetnostjo!

Narod, ne daj se prevariti po nekaj besedah „modernih“! Ostani zvest svojemu svojstvu in čisti to svojstvo, katero ti naj ostane sveto! Mi hočemo biti in ostati, kar smo, ali pa nočemo biti in se nočemo vtopiti v evropsko ter ga pokvariti z židovstvom, resničnim našim sovražnikom! Smo li boljši nego drugi narodi, o tem se ne pričakajmo! Bodi nam precej vsejedno, korakamo li na čelu civilizacije, ali ne, toda živeti hočemo, popolnoma izživeti se in zvesti hočemo ostati najboljšemu duhu naših očetov...

Ne pozabimo nikdar več, da smo narod Luthrov, Goethejev, Bismarckov in mnogih drugih orjakov in samo tam nagnimo svojo glavo, kjer se nam pojavlja človeštvo brez nadčloveštva.

Nadvlade tujih slovstev ne priznavamo več, dasi cenimo vse dobro, kar se nahaja v njih.

Svojemu bistvu se ne izneverimo nikdar, nego bomo moštvo in nrvstvenost tudi zanaprej smatrali znakom germanstva. „Iskrenost“, pravi Carlyle „je boljša, nego ljubkost.“ Prva dolžnost vsakega moža je, da se iznebi strahu, biti mora hraber, korakati mora naprej!

Tudi slovstvo naroda potrebuje hrabrih mož, ki si upajo upirati se duhu časa, posebno kadar se kaže svobodomiselnega! Umetnost je slobodna, pa tudi verna; umetnost ni samo znati, nego tudi hoteti, nrvstveno hoteti. Mlademu naraščaju, ki bo moral gotovo prestati hude boje, zategadelj ne morem dati boljših naukov nego: „Spominjajte se svojih hrabrih očetov!“

Bartelsova slovstvega zgodovina ni brez hib; nasprotstvo proti židom je preočito in izraženo včasih preveč robato; njegova sodba je večkrat presubjektivna in pristranska. Inače pa je njegova knjiga pisana z vzglednim narodnim navdušenjem in globokim prepričanjem.

A Bartels zastopa tudi naše nazore: Spoznavajmo se, potem se bomo cenili in spoštovali! Svoji k svojim! Iz naroda za narod! Pisatelj, pesnik, glasbenik in slikar, opazujte, študirajte svojo zemljo, svoj narod, svojo domovino! Iz domače zemlje naj vznikajo sadovi vaše umetnosti, potem bodo imeli neumrljivo življenje! Potem bomo mogli s svojo literaturo in glasbo ter s svojo umetnostjo tudi preko meje na poprišču mednarodne kulture. Prej pa — nikakor!

To je povedal Bartels tudi nam!

GORJANČEVA MARIJANICA.

Spisal Fran Govékar.

(Dalje.)

No, stara grča, kako, kako? Ej, dobro se ti pa le godi... pri peči sediš in dremlješ, na ognjišču pa ti peče hči tolsto raco... sakramiš!“

Benko je sedel h Gorjancu in si zapalil vivček.

Gorjanec se je nasmehnil, a rekel ni nobene, saj je vedel, da hoče govoriti Benko o važnejši stvari.

„Proso je zvoženo v skedenj in nocoj bodo meli. Žganja bo treba kupiti.“

„Kar kupi ga, saj veš, koliko bo potreba.“

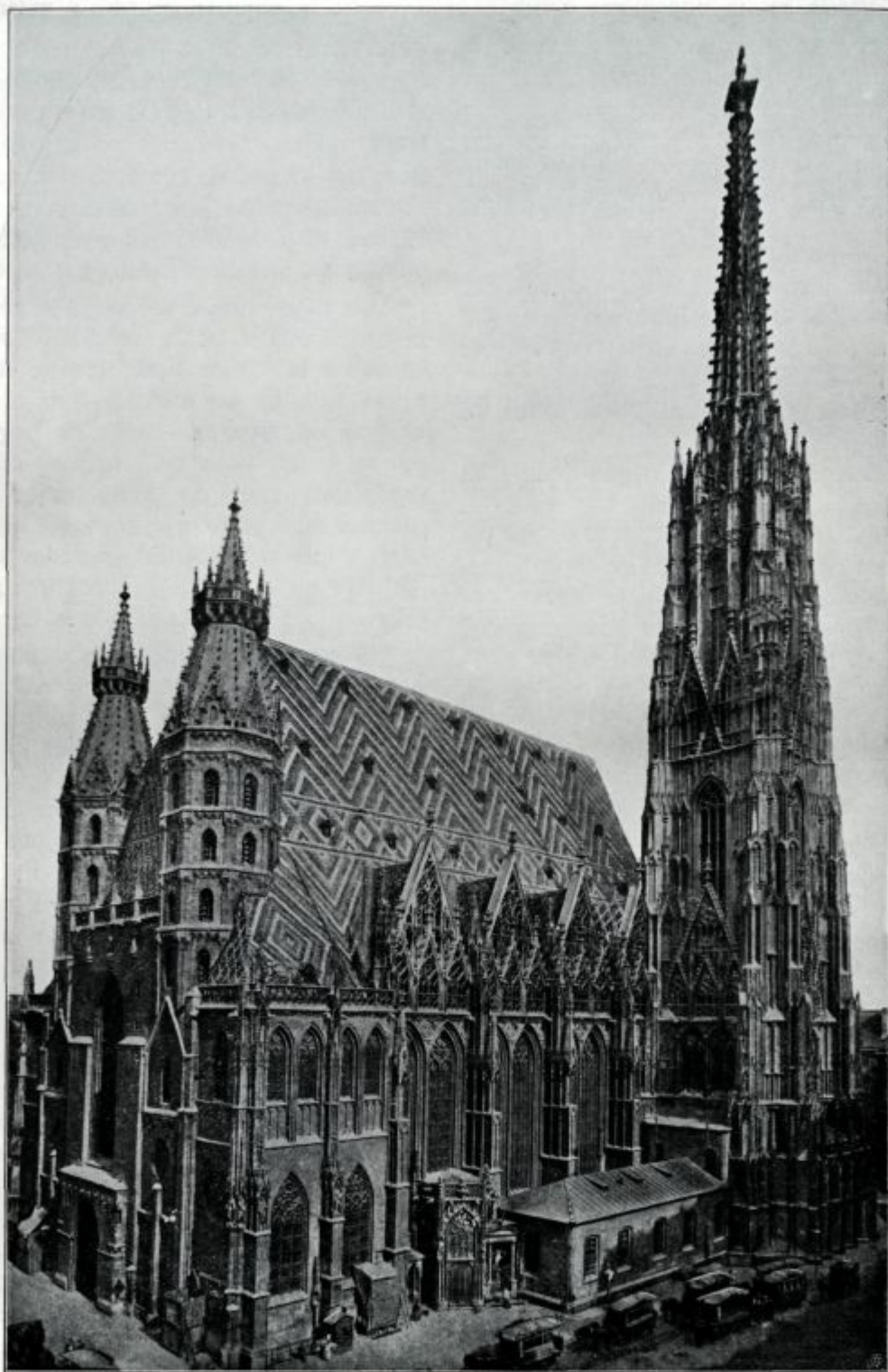
„Dobro, dobro, — vse opravim... Ajda bo v šestih tednih tudi zrela, potem je opravljeno

vse. Krclje že zvažajo na žago in šota bo dosušena te dni.“

„Hvaležen sem ti, Benko, da si mi tako dober prijatelj!“ — Gorjanec je prijel Benkovo roko. „Moj Bog, kaj bi storil brez tebe! Saj na posle se ni zanesti. In sedaj je vse tako, kakor bi bil sam vse uredil! Kako se ti odslužim, Benko?“

Gorjanec je zakašljaj, bolešno skremžil svoj suhi, blede obraz, poln gub in vrask, ter se prijel za prsi.

„Boli me“, je zaječal, „menda se mi je vendarle nekaj utrgalo... včasih pljunem celo kri...“

DUNAJ: CERKEV SV. ŠTEFANA.

„Ne, ne, le nikar ne obupuj! Saj ti je vendar domalega čisto odleglo. Hej, Zdražbovemu Francelju so že svečo držali, pa se je le še izliral, da dela danes za tri!“

„Res, včasih mi je popolnoma dobro... samo še zebe me rado. Ali naenkrat me zgrabi kašelj, kakor bi me hotelo zadušiti... in potem me skrbi, kaj bo... kaj bo...“

„I, zato pa pravim, da se varuj... ne skrbi za nič... pusti vse meni, pa bo prav in dobro, če je Božja volja! Saj si zadovoljen z menoj, ali ne?“

„Kako bi ne bil!“

„Vidiš, in tako lahko ostane, Gorjanec, če le hočeš! Bolan si in namestnika boš potreboval morda še dolgo. — Marijanico mi daj! Govoril sem že z njo... samo od tebe je še odvisno...“

„Slišal sem... Če je njej prav, zakaj bi meni ne bilo?“

„Mož beseda!“ Benko je stegnil desno dlan in Gorjanec je udaril rahlo vanjo.

„Bog daj srečo!“

„Pa napravimo še ta teden pismo in v treh tednih je lahko že poroka. Ali ti je prav?“

„Prav. Po moji smrti dobi Marijanica vse, a sedaj... ali bo zadosti pet tisoč?“

„Dosti. Samo za otroka boš dal še tri, kaj ne?“

„Za otroka?! Kakšnega otroka? — Marijanica —!“

Kakor bi ga bil zadel s kolom, se je zdrznil Gorjanec in strmел prestrašen v Benko.

„Ne razburjaj se... kar je, je... nesrečo je imela...“

„A kdo — kdo je bil vendar? — Moj Bog, Marijanica — moja hči — moja hči!“

Obupno je vil roke in majal glavo, saj ni mogel verjeti.

„Ne vprašuj... saj tudi jaz ne vprašam! Menda je bil tisti kamnosek — Tone — kaj vem. Naj bo kdorkoli... otroka pa prepíšemo na moje ime...“

Gorjanec pa je ob palici lezel k vratom in poklical: „Marijanica, v hišo pojdi!“

In pri mizi stojé, opiral se je z levico ob ogel, v desnici pa je tiščal palico. Smrtna blekota je pokrila njegovo lice in videti je bil naenkrat propal starec.

„Kaj bi radi, oče?“

Marijanica se je ustavila med vratmi; tudi njeno lice je bilo bolestno blede, oči so ji upadle, okoli ust so se ji videle globoke raze.

Gorjanec jo je meril z očmi, ostro in bo-deče so polzeli njegovi pogledi po hčeri, potem

pa se je spustil kakor uničen na stol in ni rekel ničesar.

Benko pa je pristopil k njej ter dejal mirno in suho:

„Še ta teden se peljemo k notarju, da naredi pismo.“

„Dà,“ je odgovorila Marijanica.

„V treh tednih pa bo poroka... Ali ti je prav?“

„Dà.“

In obrnila se je ter odšla zopet v kuhinjo. Tam pa se je zgrudila poleg ognjišča na tla in zaihtela ter plakala... plakala...

In silno, besno sovraštvo je polnilo njeno srce. Sovražila je Benka, sovražila Toneta in zaničevala sebe. Toda njen sklep je storjen: beračeva žena ne bo nikdar; — da bi se ji smejala vsa vas, tega ne, — nikoli! Bogata, najbogatejša v fari hoče biti, uplivna in mogočna, kakor nobena druga! Toda beračeva, ki jo je pahnili v tako nesrečo in sramoto, nikdar — nikdar! V hiši svojih staršev in dedov hoče ostati; — tu je njen dom — tu hoče biti gospodinja, veljavna in češčena, kakor nekdanja njena mati!

V tem hipu je občutila v svoji duši le eno strastno hrepenenje: maščevati se Tonetu, ki jo je tako ponižal, ki ji je nakopal toliko boleti. Maščevati se nad njim, ki edini jo je hipoma, dasi le enkrat uklonil svoji volji ter ji znal vsaj za trenutek udušiti njen veliki ponos bogate gruntarske hčere! Sovražila ga je v tem hipu tako, da bi mu mogla izlahka poriniti nož v srce ter da bi vriskala od naslade, ako bi ga videla sedajle pred seboj mrtvega! Koliko se jih je trudilo za njeno ljubezen, koliko jih je ječalo pod njenim oknom, koliko izvrstnih snubcev je prosilo za njeno roko, a vse je zavrnila s ponosnim roganjem! Nihče se ni mogel pohvaliti, da mu je dovolila Marijanica najmanjše prednosti, da je dosegel najneznatnejši dokaz njene ljubezni. Tone pa jo je vzel kakor malovredno igračo v svoje roke ter jo oropal vsega.

Kadar je premišljala vedno in vedno iznova oni trenutek, ko je pozabila na vse in se udala blaznemu razkošju nenadnega, prvega moškega objema, ji je bilo nerazumljivo. Zdelo se ji je, kakor bi ne bila takrat ona, ki se je tako ponižala, nego drugo, ničvredno, podlo dekle brez časti in samospoštovanja. Nikdar in za nobeno ceno bi ne mogla storiti kaj takega, ako bi ne bila izgubila svoje pameti, svoje vesti! Zato pa je besno sovražila Toneta, ki jo je očaral in zastrupil dušo, da je danes tako grozno nesrečna.

In prepričana je bila, da je storil to svojo podlost iz gole sebičnosti, iz najgrše lakomnosti po njenem bogastvu. Prisiliti jo je hotel tako, da bi bila privezana nanj brez rešitve — da bi postala njegova brez volje in brez odpora.

Toda vsaj te zmage se ne bo mogel veseliti! Brez uspeha ostane njegov zločin, — vzela bo Benka, dasi se ji zdi grd in star, da pokaže Tonetu, da njega ne mara vzlic vsemu. Berač naj se druži z beračicami! — Izraziti mu svoje zaničevanje, svoje sovraštvo in maščevati se nad njim, to je bila njena najstrastnejša želja, pravzaprav pa slepa trma vasezaljubljene ošabnice, ki se ni zavedala svoje usodne zmote . . . Trma, ki je tvorila glavno črto njenega značaja, jo je vodila vedno, in udajala se ji je besno, togotno tudi sedaj . . .

Vrata so se odprla in v kuhinjo je stopil smehljaje Benko.

„Po vino pojdi“, je dejal ukazovalno, „pa za mence bo treba žganja! Nocoj bom večerjal tukaj . . . pristavi še zame kaj!“

Marijanica se je dvignila od tal ter si s predpasnikom brisala solze. Pogledala ga ni.

Benko pa se je čutil užaljenega in zahrnel je:

„Kaj pa javkaš, dekle? Vse je v redu . . . pusti sedaj kesanje, ko je prekasno . . .“ Pristopil je k njej in jej položil roko na boke. „Da veš, otrok je tudi moj . . . moj! Nihče naj ne izve resnice, sicer . . . sicer . . . Bodi pametna, Marijanica, ne bo ti žal!“ Hipoma pa se ga je lotilo poželenje po tem lepem dekletu, objel jo je okoli pasu in poljubil na lice.

„Moja si, moja . . . rad te imam!“

Odšel je trdih, samozavestnih korakov v skedenj, kjer se bo zvečer melo proso.

Marijanico pa je polila hipoma rdečica, v silnem sramu je povescila glavo ter zrla srepo predse, šepetaje:

„Otrok je njegov . . . seveda, njegov . . . Nihče naj ne izve resnice in moje sramote!“

In hitela je v sobico, si privezala svež, trdolik bel predpasnik s ped širokim robom čipk ter si dela na glavo lepo ruto. Umila si je solze z obraza in si otrla lici, da je bila videti rdeča in sveža kakor nekdanj . . .

Potem pa je stopala lahko in prožno po cesti v prodajalno po žganje za mence in po vino za svojega ženina . . . Smehljala se je, a v kotičku ust je bila ostala ostra, trpka potezica, ki pa je ni opazil nihče.

VI.

Pred Gorjančevo hišo se je ustavila dolga vrsta kolesljev z nališpanimi gosti. Ženske, ki so bile danes oblekle izredno veliko število trdih, šumečih kril, da so bile košate in široke kakor le ob največjih praznikih, so s težavo zlezle z vozov, si popravljale svoje peče in si brisale s čipkastimi robci vedno in vedno iznova svoje ustnice, se melanholski nasmihale in se med seboj tiho pogovarjale. Možje v visokih, nad koleno segajočih škornjih, kratkih, ozkih suknjičih in s svilenimi čepicami s čopom, mahajočim jim po tilniku pod klobukom, pa so hiteli k hišnim vratom. In krohotaje so začeli takoj razbijati po vratih in kričati:

„Odprite! Izgubili smo ovčico! Vrnite nam jo, sicer vam razbijemo vrata!“

A v hiši se ni gnilo. Kakor bi bilo vse izmrlo — nikjer žive duše. Celo hlevi so bili zaprti, le par kokoši in rac je brodilo po ogromnem gnojišču.

„Odprite! Gorjanec, ali spiš — ali si gluh? — Vraga, krščanskim ljudem, ki iščejo le svoje, boš vendar vsaj odprl!“

Toda odziva ni bilo nobenega.

Tedaj je stopil k vratom gostilničar Štembal in ponižno je izpregovoril besede:

„Ne zameri, Gorjanec, če tako razgrajamo! Nič se ne boj — saj smo dobri ljudje — tvoji prijatelji. Samo ovčico nam daj, pa gremo svojo pot! Prosimo!“

Hipoma so se odprla vrata in med svate je priletela stara, zgrbljena, bosa dekla zavihanih rokavov in izpodrečanih umazanih kril.

Vse se je zakrohotalo. Moški so metali deklo drug drugemu v naročje, dokler jim ni ušla rdeča in spehana za hišo.

Štembal pa je prosil dalje milo in ponižno:

„Gorjanec, ne bodi tak! Prosili smo te mlade, lepe ovčice, a ti nam ponujaš staro, mršavo kozo! Daj nam ovco — daj nam ovco!“

„Daj nam ovco!“ so ponovili vsi svatje in vrata so se odprla. Na pragu pa je stala Marijanica v črni svileni obleki in z vencem v zlatih laseh. Bleda je bila, objokanih oči, a silila je se na smeh.

In svatje so zavriskali, dvoje harmonik se je oglasilo hkratu bučno, ženske so se rinile k nevesti in ji stiskale roke, vodeče jo k vozovom,

Benko je privedel Gorjanca, ki se je opiral ob palico ter bil videti potrtn in slab, kakor bi bil vstal pravkar z bolniške postelje. Omahovaje

je zlezel na voz, in vrsta vozov se je premikala.

Težki, tolsti konji so krivili svoje vratove, mahali z glavami, zvonili s kraguljci in medenimi, kakor zlato svetlikajočimi se ploščami na komatih ter skakljali nervozno; potem pa so zdirjali drug za drugim v dolgi, nepretrgani vrsti. In v zvoniku so zapeli zvonovi, na griču pa je počil trikrat zapored topič. Na vseh pragih so stale ženske in mošje, otroci so tekli v trumah za vozovi in pod cerkvijo se je zbrala mahoma truma radovednežev . . .

In zgodilo se je, česar ni pričakoval nihče, kar se je zdelo vsakomur neverjetno: lepa, ponosna Marijanica je postala žena starega vdovca Benka — —

Ko pa so se vračali svatje iz cerkve, so se ustavili tudi v Štembalovi gostilni. Obredli so bili po starem običaju dotlej že vso dolgo vrsto kmetijskih beznic in žganjarn od cerkve do Štembala in postali so zatorej glasni, razbrzdani in prepirljivi. Ženske so ostale večinoma na vozeh, a mošje so begali okoli njih s steklenicami in čašami, polivali vino kakor vodo, klicali vsakogar pit, ki je šel mimo, vriskali, cepetali s petami ob tla, nekaj parov se je celo nekoliko zavrtelo.

Benko je bil že pijan. Danes je bil izredno dobre volje, delal se je mladega in gibčnega, zato je tekal semtertja, silil piti ter je tudi sam pil čez svojo mero.

In nenadoma se je oklenil Marijanice, ki je ždela molče za mizo ter poizkušal plesati. A njegove noge so bile trde in neokretne, njegovo telo drveno in nerodno. Smešno je poskakoval pred Marijanico, jo omahovaje vlačil po sobi ter se lovil, da ni padel.

„Hej, Benko pleše!“ so upili nekateri in se smejali iz vsega grla.

V tistem hipu pa je stal med vrati Tone, kamnosek. Visok, raven in prožen kakor jelka in lep s svojim bledim, s polno črno brado obrobjenim licem, da so se uprle z občudovanjem vanj hkratu vse ženske oči, je obstal med podboji, potem pa stopil hipoma k Marijanici, jo prijel za ramo in jo potegnil k sebi.

„Srečo sem ti prišel voščiti!“ je dejal. „Da bi se nikoli ne kesala za to, kar si storila danes sebi in meni! To ti želim, Marijanica!“

Kakor besen vol se je zaletel Benko v kamnoseka ter dvignil svojo pest, da bi ga udaril. Tone pa je krenil s komolcem, in Benko se je opotekel, krilil z rokama po zraku in priletel ob klop.

„Prokleti pes beraški!“ je zahropel ženin in se pobiral od tal.

„Berač? Zakaj berač? Ali sem vam kaj dolžan? Ali mi je kdo kaj podaril ali posodil? Nihče nikoli! Vi pa ste vzeli meni, kar je bilo moje in kar ostane moje! Njen mož ste, a Marijanica je bila moja, kakor ne bo vaša nikdar, in kar vam prinese v zakon, je moje, četudi lažete, da je vaše! Tako. Povedal sem vam, — Bog daj srečo!“

Izpustil je Marijaničino roko, ki jo je držal v svoji pesti kakor v železnem precepku, jo pahnil k Benku in se obrnil k vratom.

„Lump! Pritepenec!“ je zakričal Benko in vrgel za kamnosekom steklenico. A zadel ga ni, — steklenica se je razsula ob podbojih, da se je razlilo vino po tleh.

Poparjenost se je lotila svatov; hitro so se odpravili na vozove in harmonikarja sta vlekla svoja meha gluhim ušesom.

Kakor zid blede je ždela Marijanica na koleslju poleg Benka, ki mu je besna togota pogrnala v glavo kri, da so se mu napele žile kakor vrvce. Škrtal je z zobmi, a molčal . . .

Zvečer pa so se zbrali oglárji pred Gorjančevo hišo, se rogali ženinu in nevesti ter prepevali zasmehljivo:

„Jurij Benko,
vzemi Lenko,
dobro ženko
boš imel!“

Rada papika,
rada pupika,
rada v senci
ajčika!“

Marijanica je bežala v svojo sobico, jo zapahnila in plakala na postelji dolgo v noč obupno, neutolažno.

(Konec prihodnjič.)

Veliki požar!

zamore se lahko in naglo pogasiti samo s

Smekalovimi brizgalnicami

nove sestave, koje od desne in leve strani vodo vlečejo in mečejo.
V vsakem položaju delujoče, kretanje brizgalnice nepotrebno!

R. A. Smekal, Zagreb

skladišče vseh gasilnih predmetov, brizgalnic, cevi, pasov, sekiric, sesalk in gospodarskih strojev.

Josipina Schumi

tovarna
gladčic in kanditov
v Ljubljani.

Priporočam p. n. čast.
gosp. trgovcem in
sl. občinstvu svojo
največjo, najcenejšo
zbirko sladničarskih izdelkov.

Vsakovrstne času primerne predmete, kakor:

fine bombone, čokolado, pecivo itd.

Vse v izborni kakovosti ter po kolikor mogoče nizki ceni.

Privatna naročila izvršujem točno ter le proti poštnem povzetju.

